

PRAVNA IN INSTITUCIONALNA UREDITEV VARSTVA KULTURNE DEDIŠČINE V PRIMERU OBOROŽENIH SPOPADOV V SLOVENIJI

Legal Regulation and Institutional Organization of the Protection of Cultural Heritage in the Event of Armed Conflict in Slovenia

Savin Jogan* UDK 341.3

Povzetek

Prispevek obravnava proces približevanja Slovenije drugim državam na področju mednarodnega humanitarnega prava in varstva dediščine, posebej glede na ratifikacijo oz. notifikacijo konvencij v tem okviru. V nadaljevanju razčlenjuje kazensko zakonodajo, zakonodajo s področja varstva kulturne dediščine ter obrambe in problem osrednjih zaklonišč za premično kulturno dediščino z vidika uresničevanja haaške konvencije o kulturni dediščini.

Abstract

This contribution discusses the process of bridging the gap between Slovenia and developed countries in the field of international humanitarian law and the protection of cultural heritage in the event of armed conflict, particularly through the ratification of relevant conventions. It then analyzes current penal legislation, legislation relating to cultural heritage and national defence, as well as the problem of central shelters for movable cultural property in the event of armed conflict in accordance with the Hague Convention on cultural heritage.

Republika Slovenija, ena od mlajših evropskih držav, poskuša razmeroma hitro stopiti v vrsto držav, v katerih imajo pravno varstvo dediščine in spoštovanje načel ter določb mednarodnega humanitarnega prava dolgo tradicijo. Večino pomembnih konvencij v okviru varstva dediščine je ratificirala že v prvem letu samostojnosti (1992). Na uradnem seznamu držav, ki je bil predložen mednarodni konferenci o žrtvah vojne (Ženeva, 30. 8. do 1. 9. 1993), je bila Slovenija v skupini 13 držav (med 193), ki so do takrat ratificirale oz. notificirale poleg haaške konvencije o varstvu kulturnih dobrin v primeru oboroženega spopada (HKKD - 1954) tudi nekatere druge najpomembnejše dokumente mednarodnega humanitarnega prava (ženevske konvencije in protokola idr.). Slovenija je tudi zelo aktivna in med prvimi podpisniki novjših mednarodnih dokumentov s področja mednarodnega humanitarnega prava (konvencija o kemičnem orožju, 1993; konvencija o protiosebnih minah, 1997).

Ob upoštevanju načela iz ustave republike Slovenije (1991, 8. člen), po katerem morajo biti zakoni in predpisi te države v skladu s splošno veljavnimi načeli mednarodnega prava in z mednarodnimi pogodbami, ki obvezujejo Slovenijo (pri čemer se ratificirane in objavljene mednarodne pogodbe uporabljajo neposredno), je načelni krog sklenjen: vse določbe takih mednarodnih pogodb so torej del notranjega, državnega prava.

Kot vemo, je od splošnega soglasja z načeli in določbami mednarodnega humanitarnega prava do njihove polne in učinkovite realizacije navadno še dolga in zapletena pot. V tej smeri je treba najprej vključiti v nacionalno zakonodajo tiste določbe, ki izhajajo iz ratificiranih mednarodnih pogodb kot neposredna obveznost držav podpisnic. Po tem je treba take določbe razdelati v skladu z nacionalnimi posebnostmi. Konkretno: številne konvencije opredeljujejo kršitve določb mednarodnega humanitarnega prava in dejanja, ki so prepovedana, in morda ob tem poudarijo še hujše kršitve takih določb. Praviloma pa ne določajo niti vrste niti višine kazni za taka dejanja, kar se sicer ureja v kazenski in drugi zakonodaji držav podpisnic.

Poglejmo si, kje je v tem okviru mesto naše države danes.

Na področju **kazenske zakonodaje** so stvari razmeroma najbolj jasne in urejene. V posebnem členu Kazenskega zakonika¹ (384 člen) je določeno, da se oseba, ki v nasprotju s pravili mednarodnega prava med vojno ali oboroženim spopadom uničuje kulturne ali zgodovinske spomenike in stavbe ali zavode, namenjene znanosti, umetnosti, vzgoji idr., kaznuje z zaporom od enega do desetih let. Če je s takim dejanjem uničen jasno prepoznaven objekt, ki je kot kulturna in duhovna dediščina naroda pod posebnim varstvom mednarodnega prava, se storilec kaznuje z zaporom najmanj treh let.

Prav tako je v našem kazenskem zakoniku (386. člen) določeno, da se za zlorabo mednarodnih znamenj, s katerimi se zaznamujejo določeni objekti, da bi bili zavarovani pred vojaškimi operacijami (modri ščit HKKD, znak Rdečega križa idr.), storilec kaznuje z zaporom do treh let. Če pa stori tako dejanje na območju vojaških operacij, se kaznuje z zaporom od šestih mesecev do petih let.

Za primerjavo: deset let zapora je po našem kazenskem zakoniku najhujša zaporna kazen; hujši je edino 20-letni zapor, ki je nadomestilo za smrtno kazen.

Na področju **varstva kulturne dediščine** sedaj veljavni Zakon o naravni in kulturni dediščini² govori o varstvu kulturne dediščine le na splošno, tako da določa, da strokovne organizacije za varstvo kulturne dediščine - med drugim - predlagajo ukrepe za varstvo dediščine v primerih naravnih nesreč ter v primeru oboroženih spopadov in v drugih izrednih razmerah (71. člen).

S pravilnikom, ki ga je izdal minister za kulturo (1985), se konkretno urejata oblika in namestitve oznak nepremičnih spomenikov na podlagi HKKD, vendar le za spomenike, ki so pod splošnim varstvom.

Pripravljajoči se novi zakon o varstvu kulturne dediščine (v drugi fazi parlamentarne obravnave) poskuša jasneje

* dr., Ministrstvo za kulturo, Inšpektorat Republike Slovenije za področje kulturne dediščine, Plečnikov trg 2, Ljubljana

¹ Ur. list RS št. 63/94

² Ur. list SRS št. 1/81

opredeliti status kulturnih spomenikov državnega pomena, spomenikov lokalnega pomena in druge kulturne dediščine, vendar posebej ne ureja njihovega varstva v primeru oboroženega spopada. V predlogu zakona se med nalogami javne službe posebej poudarja njeno vključevanje v sistem varstva dediščine pred naravnimi in drugimi nesrečami, pri čemer bi bilo verjetno potrebno izrecno in konkretno omeniti tudi varstvo dediščine v primeru oboroženega spopada. Predlog zakona govori tudi o označevanju kulturnih spomenikov (mišljeni so spomeniki pod splošnim in pod posebnim varstvom po HKKD 1954), ki ga podrobneje ureja minister za kulturo s pravilnikom.

Odgovornost **vojaških oblasti** za varstvo kulturne dediščine v primeru oboroženega spopada in področje mednarodnega humanitarnega prava je opredeljena v načelni obliki v Zakonu o obrambi³ ter v Pravilih službe v Slovenski vojski⁴. V zakonu je splošno pravilo, po katerem morajo biti vse oblike vojaške in civilne obrambe v skladu z načeli mednarodnega humanitarnega prava (4. člen). Glede odgovornosti je pomembna določba o poveljevanju v Slovenski vojski, po kateri nihče ne sme izdati, ni dolžan in ne sme izvršiti povelja, če je očitno, da bi s tem kršil določbe mednarodnega humanitarnega prava (43. člen, tč. 8). Pravila službe pa določajo (l., 15), da morajo pripadniki Slovenske vojske v vojnem stanju in pri opravljanju bojnih nalog v miru dosledno spoštovati določbe mednarodnega humanitarnega prava.

Vendar pa niti v veljavnih predpisih na tem področju niti v vojaški organizaciji niso urejena oz. institucionalizirana naslednja vprašanja, ki jih izrecno omenja HKKD:

- posebna služba (oz. izvedenci) za uresničevanje HKKD oziroma svetovalci za celotno področje mednarodnega humanitarnega prava pri oboroženih silah, ki jih opredeljujeta HKKD (7. člen, tč. 2) ter poznejši Prvi dopolnilni ženevski protokol k ženevskim konvencijam o žrtvah vojne (1977, člen 82.)
- vključitev določb za uresničevanje HKKD (7. člen, tč. 1) v pravila oboroženih sil
- vzgoja in usposabljanje osebja oboroženih sil za spoštovanje kulture in kulturnih dobrin vseh narodov
- ukrepi za razmik vojaških ciljev in zaščitenih kulturnih spomenikov in objektov pod posebnim (mednarodnim) varstvom.

Na kratko o sedanjih ureditvi in praksi:

- Posebna služba ali svetovalci za uresničevanje HKKD oziroma za mednarodno humanitarno pravo niso opredeljeni v nobenem predpisu, vendar pa je z internim predpisom ministrstva za obrambo določeno, da se v sestavi generalštaba Slovenske vojske zapolni mesto svetovalca za mednarodno humanitarno pravo (še ni uresničeno).
- Priprava predpisov o uresničevanju mednarodnega humanitarnega prava oziroma posebne določbe o uresničevanju HKKD v Slovenski vojski niti v zakonu niti v drugem pravnem aktu ni določena kot neposredna odgovornost vojaških oblasti. Vendar že nekaj mesecev

potekajo usklajevalni sestanki med ministrstvom za obrambo in za kulturo o pripravi takih predpisov, ki jih zahtevata od držav podpisnic že II. oz. IV. haaska konvencija iz daljnjih let 1899 oz. 1907. Za zdaj brez oprijemljivih rezultatov.

- Tematika varstva kulturnih dobrin in določbe mednarodnega humanitarnega prava so vključene v splošni program usposabljanja pripadnikov oboroženih sil ter v programe šolanja podčastnikov, častnikov in poveljnikov ter štabnih častnikov. Seznanjanje s kulturno dediščino je vključeno v domovinsko vzgojo za vojsake, le v manjši smeri pa to velja za spoštovanje kulture in kulturnih dobrin drugih narodov.

Razmik vojaških objektov oz. vojaških ciljev in zaščitenih kulturnih spomenikov (kulturnih objektov) v mirnodobnem času (HKKD, člen 8. 1a) sicer ni določen z nobenim zakonom ali podzakonskim aktom, vendar se kot sprejeta načelna usmeritev na ministrstvu za obrambo dosledno uresničuje. Tako se je v zadnjih šestih letih sedež ministrstva za obrambo in pozneje tudi generalštaba Slovenske vojske preselil iz središča glavnega mesta (lokacija ob najpomembnejših nacionalnih kulturnih ustanovah) v predmestje. Podobne premestitve vojaških objektov potekajo tudi v drugih krajih. Veliko dosedanjih vojaških objektov spreminja tudi svojo funkcijo in v veliko vojašnicah so dobili svoj sedež muzeji, galerije, arhivi, kulturni centri v obmejnih krajih ipd.

Problem **osrednjega zaklonišča** za premično kulturno dediščino pod posebnim varstvom, ki ga določa HKKD v svojem 8. členu (tč. 1 in 2), je v Sloveniji aktualen že precej časa, vendar še ni našel konkretnega mesta niti v predpisih niti v načrtih. Zanimivo je, da je v zadnjih letih ta ideja celo dlje od uresničitve, kot je bila na začetku 90. let. Na podlagi izkušenj iz vojne v BiH je namreč prevladalo mnenje, da bi bila tako organizirana in posebej označena zaklonišča kulturne dediščine še očitnejši cilj napadov morebitnega nasprotnika. Iz podobnih razlogov in pomislekov se je ustavilo tudi aktivnost označevanje kulturnih spomenikov (doslej jih je bilo označenih okoli 5500, v glavnem v obdobju neposredno po vojni v Sloveniji 1991).

Sklep

Od začetne evforije mlade države (hitra ratifikacija oz. notifikacija!) do polne vgraditve vsebine in konkretnih določb konvencij, ki se nanašajo na varstvo kulturne dediščine v oboroženih spopadih in na mednarodno humanitarno pravo v celoti, v naše predpise in do ustrezne institucionalizacije na tem področju je minilo in bo še preteklo precej časa. Na področju vojaškega življenja namreč nimamo veliko tradicije, bolj pa na to vpliva dejstvo, da so naporu posameznih resorjev za moderno ureditev mednarodnega humanitarnega prava še vedno premalo povezani in usklajeni. Tako je bila že poleti 1996 izoblikovana v okviru RK Slovenije in drugih nevladnih organizacij pobuda za ustanovitev **medministrskega komiteja za mednarodno humanitarno pravo**, ki naj bi te kratke stike pomagal odpravljati, vendar pobuda še vedno ni odposlana z matičnega ministrstva (za zunanje zadeve) na vlado.

³ Ur. list RS št. 82/94

⁴ Ur. list RS št. 49/96